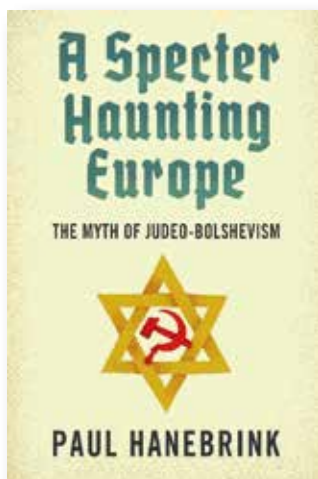

A Tanácsköztársaság és a „judeobolsevik összeesküvés” mítosza

A magyar történelem egyetlen eseményéhez sem tapadt annyira szorosan hozzá a „judeobolsevik összeesküvés” képze, mint a magyarországi Tanácsköztársaság 1919. március 21-i kikiáltásához. **Csunderlik Péter** nyomozott utána, hogy miképp alakult ki a kommünt „zsidódiktatúraként” azonosító, máig virulens diskurzus

OROSZORSZÁGBAN MIN-DENKI ZSIDÓ” – így viccelődött egy kuplé dalszövegében Gábor Andor humorista és „szöveggyártó nagyiparos”, aki mesés sikerekkel kecsegtető kabaré-karrierjét (és svábhegyi villáját) dobta oda azzal, hogy az 1918–1919-es forradalmi események idején kommunistának állt, ami miatt a proletárdiktatúra után neki is menekülnie kellett a fehérterror elől.

De a legtöbben nem viccelték el, hogy a hatalmat 1917-ben átvevő bolsevik politikusok között „gyanúsán” sok zsidó akadt, és előálltak a „judeobolsevizmus” elméletével. Eszerint az internacionalista munkásmozgalom szervezése, az ateizmus propagálása vagy éppen a szabad-szellemű, szocialista családpolitika hir-

Paul Hanebrink amerikai történész munkája a „judeobolsevizmus” téveszméjéről
FENT: A Tanácsköztársaság kikiáltása: nem „judeobolsevik” összeesküvés eredménye volt

detése (például a válás megkönnyítése) úgymond csak a „zsidók” eszköze arra, hogy eltöröljék a világalalmuk útjában álló kereszténységet, a tradicionális nemzeti kereteket és a konzervatív családi korlátokat. A „judeobolsevik világ-összeesküvésről” való képzelgés a cári Oroszországból indult világhódító útjára, ahol az antiszemitizmus már a 20. század elején áthatotta a közéletet, amint azt a *Cion bölcseinek jegyzőkönyvei* hamisítástörténete is bizonyítja. Paul Hanebrink az *A Specter Haunting Europe (Kísértet járja be Európát)* című 2018-as művében mutatta be, hogy a „judeobolsevik világ-összeesküvés” elméletét a vörösökkel szemben álló szélsőjobboldali, fehér emigránsok terjesztették el Európában (a náci főideológusa, Alfred Rosenberg is a bol-

sevikok elől menekülő balti német volt). Gyorsan eljutott Magyarországra is, ahol a Tanácsköztársaság kikiáltását is ezzel értelmezte a szélsőjobboldal.

A Tanácsköztársaság mint „zsidódiktatúra”?

Dacára annak, hogy a mindössze 133 napig fennálló proletárdiktatúrát vezető Forradalmi Kormányzótanács zsidó származású tagjainak az ateista és internacionalista munkásmozgalom résztvevőiként semmilyen „zsidó” identitásuk nem volt, az 1919 után megszilárduló szélsőjobboldali diskurzushagyomány szerint a proletárdiktatúra nem volt más, mint „zsidódiktatúra”. Gyáni Gábor társadalomtörténész okkal állapította meg, hogy a zsidók Forradalmi Kormányzótanácson belüli nagy arányának – több mint 60 százalékuk volt zsidó származású – felidézése azt hangsúlyozza, hogy „történelmünknek ez a szerintük röpké epizódja nem tartozik szorosan hozzá a nemzeti történelem fő és általános menetéhez”. Hovatovább, hogy a proletárdiktatúra kikiáltása Szovjet-Oroszországból finanszírozott „idegen” ügynökök akciója volt.

A zsidók nagy aránya a magyar munkásmozgalom résztvevői között azonban nem a „judeobolsevizmus” összeesküvés-elméletével magyarázható, hanem azzal, hogy a megvalósult jogi emancipáció ellenére – az izraelita vallás 1895-ben bevett felekezet lett – a zsidókat továbbra is diszkrimináció érte a mindennapokban. Keresztény középosztálybeli szülők nem nézték jó szemmel, ha zsidó polgárcsalád fia udvarol a lányuknak, az első világháború előtti sajtóban pedig cikk leplezte le, hogy zsidóknak kevésbé akarnak kiadni lakást. Számukra az internacionalista mozgalomba belépés lehetőséget adott arra, hogy elhagyják a „zsidóságuk” miatti hátrányt, ami – sokak értelmezésében – a maradéktalan társadalmi beilleszkedésüket akadályozta.

Az asszimiláció nehézségével, esetleges lehetetlenségével kapcsolatos, a teljes be nem fogadásból származó, a zsidó önvádiradalomba torkolló elképzeléseket kiválóan érzékelteti a magyarországi zsidó irodalom egyik legjobb regénye, Komor Andrásról a *Fischmann S. utódai* 1929-ből. A regényben a Budapesti Egyetemre kerülő legkisebb Fischmann fiú hiába igyekszik beilleszkedni, nem

Alfred Rosenberg náci főideológus: a cári Oroszországból importálta antiszemitizmusát
LENT: A proletárdiktatúra kormánya: újságírók, tanárok, szakszervezeti vezetők lettek a népbiztosok

WIKIMEDIA

nyer teljes értékű befogadást: meghagyják „félíg-asszimilálnak”, az úri középosztály nézőpontjából párbajképtelen, formálisan egyenjogúsított, de informálisan mégiscsak másodrangúnak tekintett állampolgárnak. Ezért a fiú szükségyszerűen indul el a baloldali radikalizálódás felé, hogy az internacionalista-ateista kommunizmusban kiléphessen tehernek érzett „zsidóságából”. Ahogy Kun Béla kifejtette a Tanácsok Országos Gyűlésén: „zsidó volt az apám, ellenben én nem maradtam zsidó, mert szocialista lettem, kommunista lettem”.

A cionista dr. Schönfeld József (1884–1935), a *Zsidó Szemle* szerkesztője is a hiábavaló asszimilációs törekvések, a be nem fogadás okozta csalódással magyarázta a baloldali radikálissá váló zsidók nagy számát, és ezért megoldásként az asszimilációs vágyak feladását, az elkülönülés tudatosítását ajánlotta zsidó olvasóinak a *Vissza a Gettóba?!* című 1919-es röpiratában. Székely Sámuel (1857–1926) újságíró a *Felelős-e a zsidóság az ország romlásáért?* című, szintén 1919-ben megjelent füzetében pedig amellel érvelt, hogy nem szabad radikális következtetéseket levonni a zsidók nagy számából a Tanácsköztársaság vezetésében, és a „közöz haza” további együtt építését ajánlotta.

Ennek ellenére a Tanácsköztársasággal kapcsolatos „judeobolsevik” értelmezések hamar népszerűvé váltak. A zsidók bűnbakká tétele ellen fellépő politikus, Drozdy Győző már 1919 őszén keserűen megállapította *A zsidóság és a bolsevizmus – Igazság a zsidókérdésben* című

WIKIMEDIA

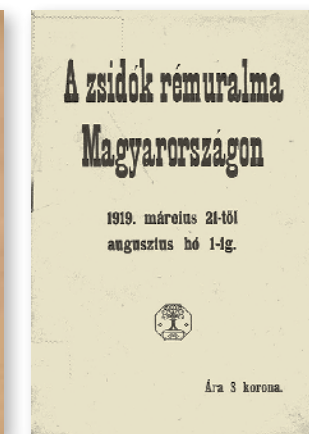
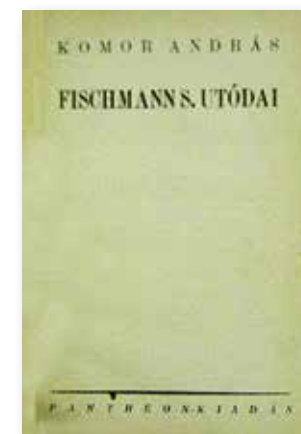

„Zsidó voltam, kommunista lettem”: Kun Béla nem tartotta magát zsidónak
BALRA: Az egyesek által „vérszopóként” elképzelt Szamuely Tibor, a proletárdiktatúra csúcsmenedzser
LENT: Komor András regénye, illetve a „zsidódiktatúra”-diskurzus termékei

füzetében: „A nemzeti katasztrófa okául csaknem minden polgári párt a zsidókat tartja.”

Nem sokkal a proletárdiktatúra bukása után jelent meg *A zsidók rémuralma Magyarországon 1919. március 21-től augusztus hó 1-ig* című radikálisan antiszemita kiadvány, amely szerint a proletárdiktatúra története abban összegezhető, hogy „Szamuely Tibor és népbiztos társai a világtörténelemben nem látott kegyetlenségek kíséretében pogromozták

társadalmi életből a „bomlasztó elemet képező” „népfajt”. A röpirat a „zsidó faj” jelentette veszedelmet az aranka nevű gyomnövényhez hasonlította: „mely a hereföldéken tavasszal csak egy-két folt alakjában mutatkozik, őszre pedig már az egész tábla herét megfojtotta”. Az antiszemita röpirat üzenete tehát az volt, hogy a nemzet katasztrófájáért „az egész magyar zsidóság osztatlanul és egyetemlegesen felelős”, „1919-ben Kun Béla, Pogány József és zsidótársai (...) a magyar nem-

a keresztényeket”. A „nem zsidók” nevében megszólaló szerző amellel érvelt, hogy miután a kommunista vezetők távoztak az országból 1919 augusztusában, a Magyarországon maradt zsidókat politikailag és társadalmilag „jégre tegye” a magyar nép. Vagyis, hogy jogszabályokkal kizárják a magyar politikai és

zet Nérói voltak”, akiknek visszatérését csak a parazitához hasonlított zsidók kíméletlen szigorúságú megrendszabályozásával lehet megelőzni.

Ezt az értelmezést kanonizálta az 1923-ban megjelentetett *Cselekedjünk!* című fajvédelmi útmutató is, amely a munkások felé irányuló dühöt a zsidók ellen

A fiatal Winston Churchill: elhitte a *Cion bölcseinek jegyzőkönyveit* LENT: Nesta Webster és a „zsidó világ-összeesküvést” teleplelező bestsellere JOBBRA: Tormay Cécile író és hírhedt álnaplója

igyekezett becsatornázni: „Mindenek előtt meg kell állapítanunk, hogy a felforgatást s a kommunizmust a zsidók csinálták, kiknek zúrzarvarra, majd terrorra volt szükségük, hogy a háborúban harácsoló vagyonukat s hatalmukat az elkeseredett néptömeg s a frontról hazaözönlő katonaság haragjával szemben biztosítsák. A vérengző magyarüldözés a rémuralom alatt ép úgy igazolja ezt, mint az, hogy alig tudunk zsidót, ki nyíltan, vagy titokban ne támogatta volna a zsidó Kun Bélák minden ténykedését. (...) A kommunizmust nem is szabad másként neveznünk, mint zsidókommunizmusnak. Ez a kifejezés legyen egyúttal tanítás és megbocsátás munkásfajvéreinkkel szemben, akik csak vak eszközei voltak a zsidóság honfoglaló törekvéseinek s akiket szidalmazva csak az egyedül bűnös zsidóság vállairól vesszük le a felelősség súlyos terhét.”

A „zsidók” szerepvállalása a proletárdiktatúra működtetésében külföldön is nagy érdeklődést váltott ki. Az élesen antibolsevik Winston Churchill a Magyarországon történetekkel vélte bizonyítottnak a cári titkosszolgálat hamisítványaként legyártott *Cion bölcseinek jegyzőkönyvei* igazát 1919 őszén, és a Tanácsköztársasággal

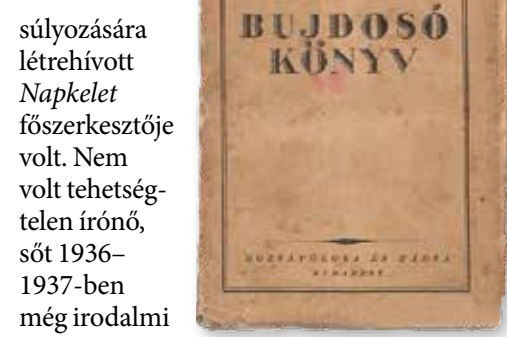
külön foglalkoztak a *Morning Post*nak a forradalmak okait bemutató cikksorozatában, amely a feltételezett világ-összeesküvésről *World Revolution – The Plot Against Civilization (Világforradalom – Összeesküvés a civilizáció ellen)* címmel 1921-ben nemzetközi sikerkönyvet szerző Nesta Webster elismerését is kiváltotta. A *Földalatti összeesküvők* című cikksorozatban – amelyet 1921-ben Magyarországon külön kötetben jelentetett meg az Egyesült Keresztény Nemzeti Liga – úgy látták, hogy „Magyarországon merészkedett legarcátlanabban a napvilágra” a judeobolsevik összeesküvés.

A Tanácsköztársaság híre magyarországi utazásra bírta a hírhedt Tharaud testvérpárt is, Jérôme és Jean Tharaud 1921-ben jelentették meg *Quand Israël est roi (Ha Izrael a király)* című beszámolójukat, amit aztán Magyarországon a neves író, Tormay Cécile *Napkelet* folyóirata közölt folytatásokban 1924-ben.

Tormay Cécile antiszemita horrorregénye, a *Bujdosó könyv*

A hírhedt tördőféselmélet egyik legérzékletesebb magyarországi megfogalmazása Tormay Cécile (1875–1937) 1920–1921-ben megjelent kétkötetes *Bujdosó könyve* volt. Fő állításai egyszerre képezték le és erősítették meg a korabeli szélsőjobboldali vélekedést a „zsidóiktatúrának” tartott Tanácsköztársaságról. Szerzője a kor reprezentatív írója, a konzervatív nőszervezet, a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége alapító elnöke és 1923-tól a *Nyugat* ellen-

súlyozására létrehívott *Napkelet* főszerkesztője volt. Nem volt tehetségtelen író, sőt 1936–1937-ben még irodalmi Nobel-díjra is jelölték a magyar lobbinak köszönhetően, és még az 1945-ben munkaszolgálatosként agyonvert, zsidó származású író-irodalomtörténész, Szerb Antal is úgy méltatta: Tormay Cécile műveiben van „valami, amit általában hiába keresünk történelmi regényeinkben: atmoszféra, titok, félelem, az elmúlt századok sötét, ködös iszonyata”. És ez maximálisan elmondható a *Bujdosó könyvről*, amely nagy hatású mű volt a már-már a korabeli német expresszionista rémfilmek világát idéző képeivel. Nem lehet elégszer hangsúlyozni, hogy a *Bujdosó könyv* esetében nem naplóról, hanem egy naplóformában megírt, megtörtént eseményeken alapuló, de bizonyíthatóan kitalált történetekben bővelkedő horrorregényről van szó, amelynek szerzője, elbeszélője és főszereplője történetesen egyaránt a „Tormay Cécile” névre hallgat.

A *Bujdosó könyv* nem egyedülálló produktuma volt a kornak: hasonló, a „zsidóiktatúra” alatti szenvedéseket elmesélő

WIKIMEDIA

álnapló Lányi Ede jezsuita szerzetes *Vörös naplóm* című 1919-ben megjelent beszámolója. A keresztényszocialista, antiszemita és antikommunista Lányi a Tanácsköztársaságot nem „proletáralomként” ábrázolta, hanem „zsidógyerekek zsarnokuralmaként”. Lányi előszeregettel élt a zsidó testtel kapcsolatos rasszista toposzok használatával, például kiemelte, hogy a kommunista vezetőknek „hosszú orra” volt. A hosszú, „kampós” orr a legismertebb a zsidó testtel kapcsolatos antiszemita sztereotípiákból, amely történetileg alakult ki: a „szépnék” tartott, egyenes, ún. „görög” orral szemben konstruálták meg, és lett elmaradhatatlan eleme például a Jézust eláruló Júdás középkori, antijudaista ábrázolásainak. Ezekon Jézust mindig szépnék, az antik szépségideálnak megfelelően egyenes, „görög” orral festették meg, míg az ellentéteként Júdást csúnyának, „kampós” orral ábrázolták, megfelelően az „ami kívül, az belül” antik elképzelésnek. Ez a hiedelem Tormay Cécile művét is átjárja, amely azzal igyekszik diszkreditálni a „zsidó bábnak” beállított Károlyi Mihályt, hogy születési (de kamaszkorában megoperált) testi hibája, a farkastorka miatt úgymond alkalmatlan volt az ország vezetésére, miközben jobboldali ellene, Tisza István testi fogyatékosságait elhallgatta az író.

Tehát Tormay Cécile *Bujdosó könyve* is azon Horthy-kori „nemzeti-keresztény” közvélekedést fogalmazta meg, miszerint a forradalmak mögött a „zsidók” álltak: ők szúrták hátba a magyarságot, és ezért a „zsidók” felelősek az első világháborús vereségért. Miképp Tormay írta, 1918 januárjára, Oroszország háborúból történő kilépésével „a győzelem reménye magával ragadta a lelkeket”, ám ekkor következett a tördőfés. „De ekkor egyszerre, mintha a sötétből egy éles késpengét döftek volna a levegőn át. (...) Rövid nyilálló világság támadt. És a világságnál, a nemzeti elszánáson friss sebhely látszott. Mi történt? Ki cselekedte?” A kérdés azonban költői: mint kiderül, Tormay számára egyértelmű, hogy „zsidó” merénylök szúrták hátba

WIKIMEDIA

A Galilei Kör klubhelyiségének otthont adó Anker közti bérház LENT: A „zsidók bábjaként” beállított arisztokrata, Károlyi Mihály LENT JOBBRA: Gömbös Gyula, az 1918–1919-es forradalmak mögött a „zsidókat” látó miniszterelnök (1932–1936)

a nemzetet. A képzelt „judeobolsevik világ-összeesküvés” hazai ágenseit az író az ateista-materialista diákegyesület, a Galilei Kör háborúellenes röplapokat készítő tagjaiban találta meg, akik az értelmezésében Lenin és Trockij ügynökei voltak. A vád persze nevétes: hogyan tudta volna egy fénykorában is csak ezerfős, szabadgondolkodó diákegyesület az antimilitarista röplapjaival befolyásolni az Osztrák–Magyar Monarchia harci teljesítményét? Tormay a proletárdiktatúra 1919. március 21-i kikiáltását olyan „iszonyú magyar Nagypéntekként” írta le, amely napon a „zsidók” keresztre feszítették a Krisztussal jelölt Magyar-

országot. Az expresszionista mű Tanácsköztársaságról szóló része tobzódik a rémtörtéte – valójában többnyire rémhírek – felidézésében, amelyeket a szerző legtöbbször az „állítólag”, a „mesélik” vagy az „azt mondták” kifejezésekkel vezet be. Tormay ugyanis saját osztálya elég zárt köréből szerezte be az „információit” (rengeteg álhírt, rémhírt és valószínűleg pletykát), ezáltal a *Bujdosó könyv* nem az 1918–1919-es forradalmak forrása, hanem arról informál, hogy miként látta (vagy a mű erősen fikciós jellegéből adódóan inkább láthatta) Tormay Cécile és osztálya a forradalma-

kat, és értelmezte azokat a „judeobolsevik világ-összeesküvés” bizonyítékaként.

A „judeobolsevizmustól” tartó Horthy-kori miniszterelnökök

A „judeobolsevizmust” tárgyaló 1919 utáni irodalomból a szerző jelentősége miatt fontos megemlékezni Gömbös Gyula (1886–1936) *Egy magyar vezérkari tiszt bíráló feljegyzései a forradalomról és ellenforradalomról* című 1920-ban megjelent visszaemlékezéséről, hiszen az 1932 és 1936 közötti magyar miniszterelnökről van szó, akinek kormányzása alatt Magyarország közeledni kezdett a náci Németországhoz.

Az 1919 januárjában a szélsőjobboldali katonatiszti szervezet, a Magyar Országos Véderő Egylet vezetőjévé választott Gömbös az 1918–1919-es magyarországi fejleményeket – egyenlőségjelet téve

az internacionalizmus és a szabadkőművesség közé – „a zsidóság internacionalista (szabadkőműves) szervezeteinek” tulajdonította. Az ellenforradalmi mozgalmak szükségszerű antiszemita irányát azzal indokolta, hogy az általa nem felekezeti, hanem etnikai alapon meghatározott zsidók a kommun legfőbb hívei: „Kun Béla uralmának a ledöntése az összes nem-kommunista elemek egyesítését involválta. A második politikai cél azonban ezzel ellentétben bizonyos elemek, különösen a zsidó nemzetiség, háttérbe szorítását követelte.”

Gömbös műve a vélemezett magyar–zsidó ellentét felől tekintett a Tanácsköztársaság történetére. Úgy vélte, hogy az erősen nemzeti érzésű és konzervatív magyar nép ellenállásán szükségszerűen tört meg „a vörös uralom”. A proletárdiktatúra bukását szerinte csak siettetette a kommün vezetőinek és katonai tanácsadóinak alkalmatlansága. A „vörös Napóleonok” gyors bukásukhoz vezető téves helyzetértékeléseit és döntéseit azonban nem egyszerűen felkészületlenségükkel, hanem genetikus okokkal magyarázta Gömbös: „A zsidók nagy dolgokban sokszor hibáznak; ez a bomlasztó fajnak legnagyobb hibája, ezért sohasem fog világhatalmi törekvésük célhoz érni.”

Gömbösnek ez a megállapítása azért tanulságos, mert arra a 19–20. század fordulóján széles körben elterjedt antiszemita elképzelésre épített, amely szerint a „zsidók” csak élősködni tudnak, de hatni, alkotni és teremteni nem: ezért az állami létre is képtelenek. A zsidók államszervező képességét például Otto Weininger is elvitta nagy hatású

Otto Weininger és antiszemita, nőellenes „tudományos értekezése”

LENT: A rokkant veteránok a kommunisták legradikálisabb támogatói voltak 1918–1919-ben

LENT JOBBRA: Sztójay Döme, a nácikollaboráns miniszterelnök – 1919-ben még „vörös” volt

Nem és jellem című, 1903-ban megjelent művében, miszerint „az állam eszméjét nem értik”.

Gömbös kiadványa eszmétörténetileg azért jelentős, mivel szerzője a kommün bukását a „zsidók” államalkotó képessége hiányának tudta be, márpedig a „vér” által meghatározottsággal érveléssel Gömbös 1918–

1919-es eseményekről szóló munkája egy olyan *völkisch* beszédmódot és diskurzust előlegezett meg, amely csak az 1930-as években – éppen Gömbös Gyula miniszterelnöksége alatt – bontakozott ki Magyarországon.

A Horthy-korszakban a „zsidódiktatúra” toposza – amely jellemzően a „judeobolsevizmus” képzetének narratíváján belül értelmeződött – komoly érveket szolgáltatott az 1919 utáni antiszemita rendelkezéseknek, a *numerus clausus*nak (amelyet Kovács M. Mária okkal nevezett a „nulladik zsidótörvénynek”) és a zsidótörvényeknek. Székely Sámuel már a Tanácsköztársaság bukása után nem sokkal arra a következtetésre jutott a *Felelős-e a zsidóság*

az ország romlásáért? című röpiratában, hogy a proletárdiktatúra „zsidódiktatúráként” beállítása a keresztény középosztály részéről csak ürügy arra, hogy a pénzügyi, ipari és kereskedelmi pályákon vagy éppen a kulturális téren állami eszközökkel visszaszoríthassák a „zsidóságot”. Székely Sámuel érveit támasztja alá, hogy a zsidóknak az utóbb a „zsidódiktatúra” vádjával indokolt kizsorítási igénye már a proletárdiktatúra előtt megjelent, mint például Radisics Elemér 1918 decemberében írt *Reflexiók az októberi forradalomhoz – A középosztály és a zsidóság szerepe* című füzetében.

Hogy a Tanácsköztársaság vezetőségén belül a „zsidó” rekrutáció felemlegetése mennyire nem a zsidók 1918–1919-es

szerepvállalásából, hanem az 1919 utáni, a társadalmi javak újraelosztását az antiszemita ideológiával legitimálni akaró politikából adódott, az jelzi legtisztábban, hogy a Kommunisták Magyarországi Pártja legradikálisabb híveinek számító rokkant katonákkal kapcsolatos Horthy-kori törvényhozási vitákban fel sem merült, hogy az 1918–

1919-es pártszimpátiájuk miatt büntetni kellene őket.

És amikor 1944-ben már nemcsak a jogaiktól és a vagyonuktól fosztották meg a zsidó származású magyar állampolgárokat, hanem az életüktől is, a „judeobolsevizmusra” hivatkozással igyekeztek igazolni a magyarországi holokausztot. 1944 júliusában Sztójay Döme miniszterelnök a zsidók 1918–1919-es forradalmakban játszott szerepével indokolta a deportálást: „a fajzsidók általában a destrukció képviselői, amint 1918-ban is ők destruáltak leginkább és voltak a bolsevisták szövetségesei”. Tragikomikus, hogy Sztójay Dömének a „bolsevisták” 1919-es szövetségeseit kutatva elég lett volna csak tükörbe néznie: a német megszállás után kinevezett, nácikollaboráns miniszterelnök a Tanácsköztársaság alatt ugyanis a Vörös Hadsereg titkosszolgálatának vezetője volt. ■

Csunderlik Péter a Tanácsköztársaság emlékeztetőnek kutatója, lapunk szerkesztője. A cikk a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült

